

Lv 127 förbi Målilla

Målilla socken, Hultsfreds kommun, Småland

Arkeologisk utredning etapp 1

Inledning

Kalmar läns museum har genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 med anledning av planerad ombyggnad av länsväg 127 förbi Målilla. Vid undersökningen har en arkiv- och kartstudie genomförts. Vid kartstudien granskades de äldre lantmäteriakterna för att beskriva det historiska kulturlandskapet i undersökningsområdet. Berörda byar är Målilla kyrkby och Stensryd. Efter denna kart- och arkivstudie genomfördes en fältinventering under två dagar i februari 1998.

Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet ligger norr om Emån, vars dalgång varit viktig ur bosättningssynpunkt under samtliga tidsperioder. Lämningar från sten-, brons- och järnålder har påträffats i närområdet. Under historisk tid återfinns relativt stora byar i dalgången. Jordmänen präglas av sedimentära jordarter blandat med storblockig morän. De sedimentära jordarterna har erbjudit rika möjligheter för åkerbruk men även Emåns stränder har varit viktiga för bete och höskörd.

Inom undersökningsområdet fanns tre fornlämningar registrerade, en minnesten (fornl. nr. 89, Målilla sn), en milstolpe (fornl. nr. 190) och en hälsokälla (fornl. nr. 223), se vidare fornlämningsförteckning i slutet av rapporten samt figur 2. Flera kolbottnar finns också markerade i omgivningen.

Bebyggelsen i dagens Målilla ligger till stora delar utefter Vetlandavägen. Från kyrkbyn sträcker sig vägen västerut. På ömse sidor om landsvägen ligger byggnader som gamla poststationen, gamla skolan, fattighuset och tingshuset. Ursprungligen hade byggnaderna stora trädgårdar som sträckte sig ut till den slingrande vägen. Träden utefter gatan bildade något av en allé. När gång- och cykelväg anlades utefter vägen togs en del av träden bort och miljön förändrades därmed. Inom det aktuella området återfinns egnahemshus från 1930-40-talet såväl som sekelskiftesvillor och villor från 1960-70-talet. Bebyggelsen i Målilla visar prov på en välbevarad bebyggelse från skilda tider. Målilla kyrkby och gamla Sanatoriet finns med i kommunens kulturminnesvårdsprogram (Edlund 1997, arbetsmaterial).

Det äldre kulturlandskapet

Utifrån de gamla lantmäteriakterna över Målilla och Stensryd kan kulturlandskapet beskrivas. Kartorna visar att Emån och framförallt dess stränder varit en viktig tillgång i form av rika ängsresurser.

Målilla omnämns första gången 1465 då Magnus Drake i Kalvenäs skänker sin gård i Målilla kyrkby till sitt syskonbarn Jöns Larsson (båt). Nästa omnämnande är år 1468 då Jöns Larsson säljer en gård i Målilla till Birger Trolle d.y. År 1562 har Magdalena Eriksdotter (Gyllenstierna) en gård som räntar 3 # smör och 8 öre (Axelsson & Rahmqvist, arbetsmaterial).

År 1773 upprättas en storskifteskarta över Målilla kyrkby av lantmätaren Pehr Engström (LM-Kalmar akt 52a, Målilla sn). Vid denna tidpunkt låg byns gårdar på rad väster om kyrkan. Byn bestod av sju hemman varav ett, littera E, var obyggt. Kläckaregården, littera G, låg norr om bygatan närmast kyrkan. Byns huvudsakliga åkermark var koncentrerad söder och sydöst om byn ner mot Emån. Ängsmarkerna var koncentrerade till Emåns stränder och

inom en särskild äng vid ett mindre vattendrag i byns västra del. Inom byn fanns flera särskilda hagar och betesmarker. En större särskild hage, Hvenhagen kallad, låg norr om byn och sträckte sig ända upp till Hesjön. Utmarken säges bestå av ljungebunden och bergfull mark beväxt med tall och någon timmerskog och var belägen norr om byns särskilda inägomark och hagmark. Inom byns inägomark fanns tre torp varav det närmast kyrkan var ett soldattorp. På kartan fanns även marknadsbod utritade vid kyrkan. I ett mindre vattendrag norr om byn fanns en sågkvarn och två skvaltkvarnar. De planerade vägsträckningarna går norr om byns inägomark och berör framförallt hagar, men även den särskilda ängsmarken i väster, se fig. 1.

Stensryd omnämns första gången 1369 då Harald Karlsson (stubbe) skänker en landbogård med två tönns utsäde samt ytterligare sju landbogårdar i Småland, Östergötland och på Öland till prebendan Crucis minoris i Linköpings domkyrka. Enligt Småländska Handlingar bestod byn av tre hemman, varav två skatte- och ett kronohemman (DMS, arbetsmaterial). Åren 1800-01 upprättas en storskifteskarta över byn av lantmätaren J Magnit. Byn var delad på två brukare. Åkermarken var koncentrerad runt bebyggelsen och fördelad på flera särskilda gårdar. Öster om byns åkermark fanns en större särskild hage, "Sågkvarnshagen" kallad. I en mindre bäck i denna hage fanns en sågkvarn. De planerade vägsträckningarna berör endast utmarksområde och Sågkvarnshagen i öster.

Resultat av fältinventeringen

Fältinventeringen genomfördes under två dagar i februari då landskapet genomströvades och fornlämningar och platser där fornlämningar kan tänkas påträffas registrerades. Flera av åkrarna var besädda med höstsäd vilken hade kommit upp så pass att inventering av åkrarna inte var möjlig. Resultatet av fältinventeringen framgår av figur 2.

Område A: Boplatsläge, järnframställningsplats?

På åkermarken inom och norr om område A har det påträffats fynd från stenålder. Dessa fynd består av yxor (fornl. nr. 200, 244 och 245 i Målilla sn). Vid platsen för fornl. 241 påträffades även sot och skörbrända stenar. Vid fältinventeringen påträffades två bitar flinta och en bit slagg i åkerkanten. På grund av det stora antalet föremål och de skörbrända stenarna torde det inom område A finnas lämningar av en stenåldersboplats. Exakt begränsning av denna kan endast erhållas genom en fortsatt studie inom ramen för en arkeologisk utredning etapp 2. Troligen sträcker sig boplatsytan ända upp till bebyggelsen vid Stensryd. Enligt brukaren av gården har det påträffats ytterligare slagg vid brukningen av åkern varför det inte är omöjligt att området även hyser lämningar efter järnframställning.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin).

Område B: Yngre odlingsyta, potatisgropar

Området består av en yngre odlingsyta som numera växt igen. Odlingsytan är brukad med plog vilket syns i form av slutfåror i åkerkanten. Öster om odlingsytan påträffades två mindre gropar, 1-1,5 m i diameter. Dessa gropar är troligen potatisgropar.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

Område C: Boplatsläge

En mindre plan yta omgiven av berg i dagen ca 50x10 meter stor. Ytan har varit brukad åkermark under yngre tid, vilket syns i form av slutfårar efter plogbruk i åkerkanterna. Odlingsytan är numera beväxt med enstaka tallar samt lövsly. Ytan skulle kunna tänkas utgöra ett lämpligt boplatsläge på grund av sitt skyddade läge i en sluttning ned mot Emån.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin/provgropsgrävning för hand).

Område D: Tåktgropar

Ca 5 respektive 7 meter norr om den nuvarande vägen påträffades 2 tåktgropar, ca 2 meter i diameter och ca 1 meter djupa. I den södra tåktgropen fanns skärvigastenar, ej skörbrända.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

Område E: Boplatsläge

Området består av vältränerad, något moig, sandjord. Områdets västra del består av en höstsådd åker och den östra delen av ett kalhygge. Läget och den vältränerade marken i sydslutningen ned mot Emån talar för att området lämpat sig som boplatsområde.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin).

Område F: Boplatsläge

Området består av flack, moig-grusig sandjord och dess norra del är i dagsläget beväxt med tallskog ca 70 år gammal. Den södra delen av åkermark, som i dagsläget ligger för fåfot och är beväxt med ogräs och gräsväxtlighet. Inga artefakter eller fynd kunde påträffas, men läget talar för att området kan hysa förhistoriska lämningar efter boplatser.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin/provgropsgrävning för hand).

Område G: Grav, sentida

På platsen påträffades ett träkors med namnet Zorro samt datumet 90-940929 inskrivet. På platsen har troligen ett husdjur blivit begravt.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

H: Fyndplats, flinta

Ett mindre flintavslag påträffades på platsen vid littera H, ingår i område K nedan.

I: Fyndplats, slagg

På platsen för littera I påträffades en mindre slaggbit, ingår i område K nedan.

J: Äldre vägsträckning, hålväg?

Den markerade vägen var ca 90 meter lång, 1,5 meter bred och 0,2-0,4 meter djup. Vägen var belägen i hagmark och på flera ställen skadad av djur som trampat sönder densamma, ingår i område K nedan.

Område K: Boplatsläge med hålväg och järnframställningsplats?

Området består av en väldränerad sydsluttning. I dagsläget är området utnyttjat som hagmark och åkermark. I kanten av åkermarken påträffades ett flintavslag, littera H, och en mindre bit slagg, littera I. I den sydöstra delen påträffades även en rest av en hålväg, littera J. Områdets läge och fynd indikerar att det utnyttjats under flera tidsperioder och kan rymma förhistoriska lämningar.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin).

L: Kolmila?

På platsen för littera L påträffades en sentida grop, ca 4 meter i diameter och 1,2 meter djup. Den uppgrävda jorden var väldigt svart av sot och kol. Platsen har eventuellt hyst en kolningsgrop eller kolmila som sedan förstörts av senare tiders grävning. Från gropen sträcker sig en terrasskant i ÖNÖ-riktning. Terrasskanten är ca 0,5 meter hög.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd.

Område M: Järnframställningsplats?

Inom område M, som i dagsläget är brukad åkermark, påträffades inom ett ca 130x80 meter stort område spridda kolbitar i ytan. Inom området var marken ställvis mörkfärgad av sot. Två slaggbitar kunde påträffas i ytan. Inom området har eventuellt järnframställning bedrivits. Utgör delområde inom N nedan.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin).

Område N: Boplatsläge, järnframställningsplatser?

Området utgör den nordliga delen av den mindre höjdrygg som dagens och det historiskt kända Målilla är/var lokaliserat till. Området består av moig sand och är således väldränerat. Vid fältinventeringen påträffades inom områdena M och O slagg, sot och kol. Hela område N torde således kunna hysa lämningar under mark från flera tidsperioder.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin).

Område O: Järnframställningsplats?

Inom ett ca 90x70 meter stort område påträffades sot och kol spritt i ytan. En slaggbit påträffades även vilket tyder på att det inom området kan finnas rester efter järnframställning. Utgör delområde inom N ovan.

Åtgärdsförslag: Arkeologisk utredning etapp 2 (provschaktning med maskin).

Avslutande diskussion

Utifrån de vid fältinventeringen gjorda iakttagelserna kan konstateras att samtliga vägsträckningsalternativ sannolikt kommer att beröra fornlämningar, vilka bör bli föremål för fortsatt undersökning i form av en arkeologisk utredning etapp 2.

Ur bebyggelsesynpunkt kan en breddning av den nuvarande vägen endast ske i begränsad omfattning, gång- och cykelvägen har redan tagit stort utrymme i anspråk. Det skulle bli ett mycket stort ingrepp att ta ytterligare tomtmark i anspråk för att genomföra en mer omfattande breddning. Ur bebyggelsesynpunkt borde därför en sträckning norr om byn vara att föredra. Den nya sträckningen bör ta hänsyn till gamla Sanatoriet, så att det får behålla sin avskildhet och att äldre torpställen såsom Lerbo bevaras. Genom att välja en ny sträckning blir det möjligt att återplanetera träden utefter den nuvarande landsvägen och därmed återskapa miljön.

Referenser

- Axelsson, R. Det medeltida Sverige. Band 4. Småland: Aspeland, Sevede, Tuna.
Rahmqvist, S. Arbetsmaterial.
- Edlund, R. 1997 Internt arbetsmaterial avseende bebyggelsen i Målilla, Kalmar läns museum.

Avslutande diskussion

Utifrån de vid fältinventeringen gjorda iakttagelserna kan konstateras att samtliga vägsträckningsalternativ sannolikt kommer att beröra fornlämningar, vilka bör bli föremål för fortsatt undersökning i form av en arkeologisk utredning etapp 2.

Ur bebyggelsesynpunkt kan en breddning av den nuvarande vägen endast ske i begränsad omfattning, gång- och cykelvägen har redan tagit stort utrymme i anspråk. Det skulle bli ett mycket stort ingrepp att ta ytterligare tomtmark i anspråk för att genomföra en mer omfattande breddning. Ur bebyggelsesynpunkt borde därför en sträckning norr om byn vara att föredra. Den nya sträckningen bör ta hänsyn till gamla Sanatoriet, så att det får behålla sin avskildhet och att äldre torpställen såsom Lerbo bevaras. Genom att välja en ny sträckning blir det möjligt att återplanetera träden utefter den nuvarande landsvägen och därmed återskapa miljön.

Referenser

- Axelsson, R.
Rahmqvist, S.   Det medeltida Sverige. Band 4. Småland: Aspeland, Sevede, Tuna.
Arbetsmaterial.
- Edlund, R. 1997   Internt arbetsmaterial avseende bebyggelsen i Målilla, Kalmar läns
museum.

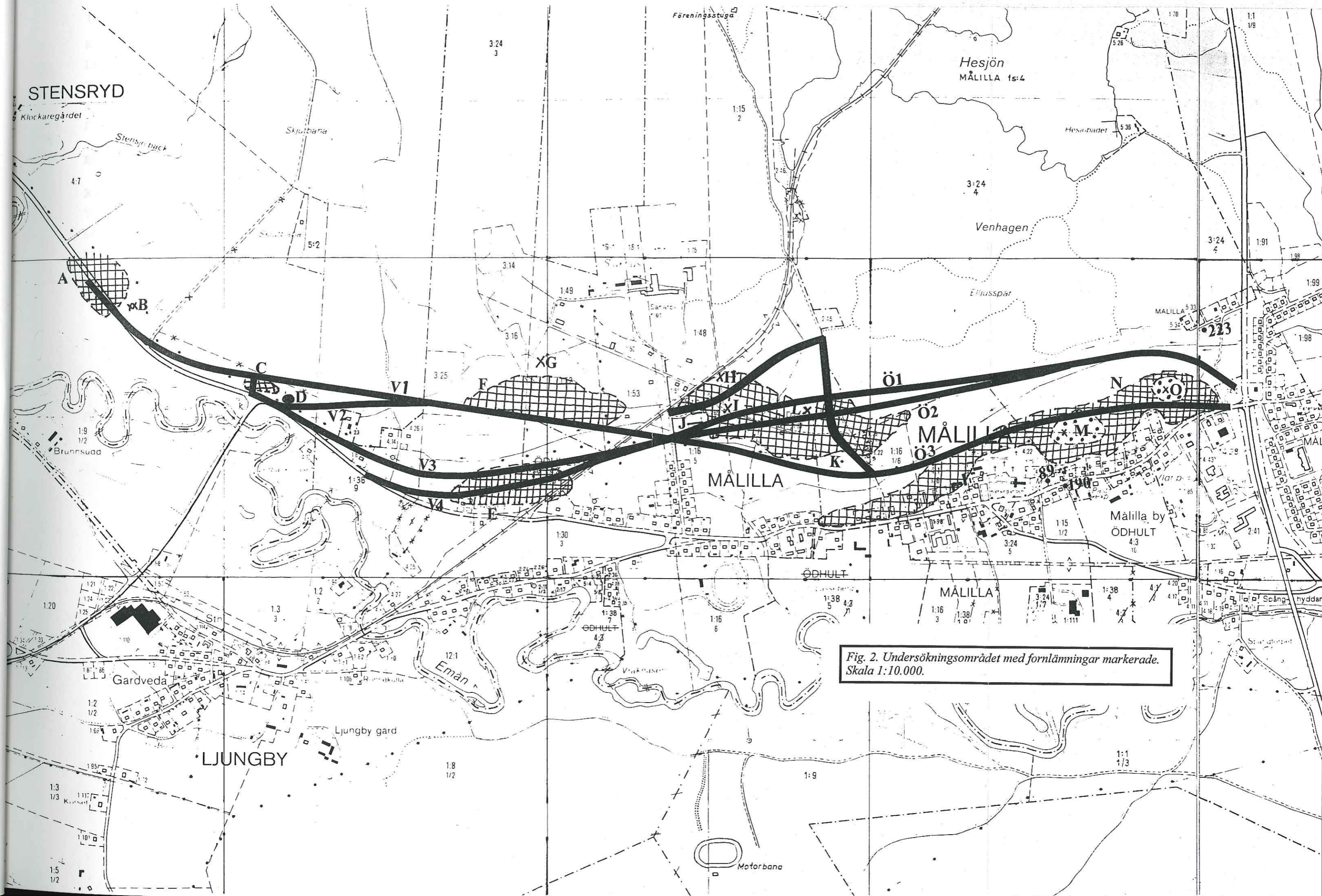

Fig. 2. Undersökningsområdet med fornlämningar markerade.
Skala 1:10.000.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Kalmar läns museums dnr:	30-101-98
Landskap:	Småland
Kommun:	Hultsfred
Socken:	Målilla
Fastighet:	Målilla Stensryd
Ek.karta:	6F 2j Målilla 6G 2a Hägelåkra
X koordinat:	6362 500
Y koordinat:	1499 500
M.ö.h:	95-115
Fältarbetstid:	980224-980226
Personal:	Fredrik Engman
Uppdragsgivare:	Vägverket Investeringsavdelningen Box 749 391 27 Kalmar

Fältmaterial och original förvaras på Kalmar läns museum.

Fornlämningar i Målilla respektive Gårdveda socken

Målilla sn

2. Minnessten, huggen gråsten. På SSV sidan inskription: Vägen genom Tillingeby kronopark utförd såsom statligt nöd-hjälpsarbete 1926-27.
7. Stensättningar. 1) Stensättning, rektangulär, 6x4 m och 0,2 m h. Övertorvad med i ytan enstaka stenar 0,2-0,3 m stora. I varje hörn en klumpsten 0,7-0,8 m stor.
2) Stensättning, närmast rund, 4 m i diam och 0,2 m h. Övertorvad med i ytan stenar 0,2-0,4 m st. 2 m SV om nr 2 är en flack förhöjning, ca 3 m i diam och 0,15 m h.
8. Gravfält, rest av 35x8 m bestående av 5 fornlämningar. Dessa utgörs av 2 högar och 3 runda stensättningar.
Högarna är 7-9 meter i diam och 1-1,1 m h
Stensättningarna är 5-7 m i diam 0,3-0,5 m h.
17. Stensättningar 1) Stensättning, rund 9 m i diam och 0,4 m h.
2) Stensättning, rund, 9 m i diam och 0,3 m h.
3) Stensättning, höglignande, rund, 8 m i diam och 0,6 m h.
4) Stensättning rund 6 m i diam och 0,3 m h.
5) Stensättning, rund 5 m i diam och 0,2 m h.
En äldre karta utvisar 10 fornlämningar.
87. Lämningar efter kvarn. Ämmenäs kvarn.
89. Minnessten. "Minnesmärke över Målilla kommun som upphörde den 1 jan 1969."
93. Slaggförekomst. Bestående av enstaka slaggbitar i åkerkant. Slaggbitarna är 0,03-0,05 m st.
97. Slaggförekomst bestående av rikliga mängder slagg i vägkana. Slaggbitarna är 0,02-0,15 m st av mycket varierande utseende.
185. Stenvalvbro.
190. Milstolpe av gjutjärn 1841.
191. Minnessten. Gråsten sentida ristning "ING 2 1959".
192. Plats för benstamp.
200. Fyndplats för stenyxa enligt uppgift. Yxan numera förkommen.
223. Hälsokälla, Vinhagskällan. 1 m i diam. Numera finns en cementring och cementlock över källan. Enligt uppgift är vattenflödet rikligt och vattnet av sådan kvalitet att det användes vid gamla apoteket i Målilla.
234. Plats med tradition. På angiven plats är inom ett 40x30 m st område smågropig mark. Ett 15-tal gropar är 3-7 m i diam och 0,3-1 m dj. Flera gropar tangerar varandra. Enligt tradition skall angiven plats utgöras av krigsgravar från 1600-talet efter ett krig mellan danskar och svenskar. Platsen har upptagits som kulturminnesmärke på kommunens generalplan.
235. Hembygdsgård.

236. Sentida ristning. I berget _____---- 1788. Markerar Emåns vattenstånd. Det kortare strecket markerar 1966 års högvattenstånd vid vårfloden, enligt uppgift av markägaren.
239. 1) fyndplats för 3 stenåldersfynd bestående av 1 skafthålsyxa, grönsten, nackfragment, 1 spetsnackig yxa, syds kand. flinta, eldskadad, sannolikt omhuggen samt 1 knacksten, granit, knackmärken på flera ställen.
2) Fyndplats för 2 flintavslag varav ett med retusch.
ca. 100 m V därom är 3) Fyndplats för kvartsavfall.
4) Sannolikt fyndplats för ytterligare 1 flintyxa. Yxan omhuggen tunnackig-tjockackig.
240. Fyndplats för järnyxa enl. tidigare ant.
241. Fyndplats för två stenyxor enl. tid. ant. Ca 140 m NNV är enl. tid ant. sot och brända stenar iakttagna vid en grustäkt ca 1 m ner i marken.
242. Fyndplats för skifferbryne.
244. Fyndplats för skafthålsyxa, fragment.
245. Fyndplats för skafthålsyxa, grönsten.
248. Lösfynd bestående av årderbill? 390x220x110 mm, hålet 43x50 mm, grönsten, triangulär form, spetsovalt tvärsnitt, längsgående på bägge sidor. Stor tung sten. Fyndet förvaras i Målilla hembygdsgård.
254. Fyndplats för två slaggstycken.

Gårdveda sn

16. Kolbotten.
17. Område med höglignande lämningar. I allmänhet ovala eller oregelbundna 4-7 m l och 3-5 m br, 0,3-0,6 m h. Sannolikt bildade i samband med schaktningar för järnvägen.
42. Hög, 11 m i diam 0,8 m h.
123. Fyndplats för yxämne, grönsten, tvåsidig, grovt huggen.